

מלחמת השל תורה

הרב משולם ראטה

תשובה להשגות

לכבוד יד"ג הרב הגאון החו"ב בחדרי תורה רב פעלים מו"ה כ.פ. טכורש שליט"א.

זה זמן רב מעת אשר נפלתי ונחליתי ונותחתי פעמיים ברגלי ושכבתי על ערש דוי, נבצר ממני לקחת בידי עט סופר. והנה עכשיו אודה לה' על חסדו שהוטב מצב בריאותי ונתפנית למלא חובתי, להשיב לכת"ה תודה עמוקה על הערכה של ספר "שו"ת קול מבשר חלק ראשון", וישר כוחו שהאריך בשבח ספרי בסוף הקובץ "התורה והמדינה", שהוקדש לכת"ה במלאות לו שנת הששים כה לחי. ה' יחלימני וירפאני בשלמות ויאמץ כוחי להמשיך בעבודתי להוציא לאור בדפוס בקרוב את כל החיבורים להגדיל תורה ולהאדירה.

ואם אמנם גם עתה עודני חלש וקשה עלי הכתיבה מאד, בכל זאת לא אמנע מלהשיב על הערות של כת"ה במאמרו הנ"ל:

(א) בענין הויכוח שלי עם הגרא"י הרצוג ז"ל שמביא מאמר חז"ל כל הקבור בירושלים כאילו קבור תחת המזבח, זאני כתבתי שלא נמצא זה בדברי חז"ל ואעפ"כ יש להעדיף את ירושלים מטעם להיות נצול מגלגול מחילות, וע"ז כתב כת"ה "והנה יש לעמוד לתמיהתו על מרן הגרי"א הרצוג, שהרי במס' שמחות (פרק י') נאמר "ר' שמעון בן אלעזר אומר: קבר שאולה היתה לרבן גמליאל ביבנה, שהיו מכניסים את המת לתוכה ונועלין את הדלת לפניו ובאים ועומדים בשורה ומנחמין ופוטרין את הרבים ואח"כ מעלין אותן לירושלים, מכאן רואים אנו בפירוש שירושלים יותר עדיפה בענין קבורה מיבנה ומשאר מקומות בארץ ישראל". אולם כבר הבאתי בספרי "קול מבשר" את דברי הרמב"ן ב"תורת האדם" שהעתיקם ממס' שמחות שקורא מס' "אבל" או "אבל רבתא". אך באמת אין ראיה משם כי ר"ג דיבנה הי' אחר החורבן שגלו סנהדרין מירושלים ליבנה, וכל אבותיו מן הלל הוקן ואילך נקברו בירושלים וע"כ השתמש בקבר שאולה בשביל המתים של בני משפחתו ואח"כ העלה אותן לקברי אבותיו" שזה עדיף מהכל.

(ב) בקשר לשאלה ב"קול מבשר" סי' ע' בענין שריפת המת כתב כת"ה "והנה יש לדעתי להעיר ולהצביע על דברי הירושלמי בכתובות (פי"א ה"א) ר' יודן בעי, אמר שרפוני ועבדו בי עבודה וכו' אם אין שורפין אין נותנין ויעו"ש ב"קרבן העדה" ו' פני משה" שמתוך דבריהם נראה דפשיטא שאין שורפין, והשאלה בכל זאת אם נותנין. הרי רואים בפירוש שאסור לשרוף את המת". אך באמת לא מוזכר בדברי ק"ע ופי"מ שפשיטא שאין שורפין ושיש איסור בדבר. הנה

הירושלמי הלז כבר הובא בשו"ת "בית יצחק" (יו"ד ח"ב סי' רנ"ה) והתשובה הזאת איננה מאת הגאון בעל "בית יצחק" רק מחתן המחבר) ששגה מאד במה שכתב לפרש דברי הירושלמי מטעם מתנה על מה שכתוב בתורה. דבאמת מבואר בגמ' גיטין דף פ"ד שאמר "הרי זה גיטך ע"מ שתאכלי בשר חזיר" פלוגתא דאביי ורבא אמר דזה מקרי אפשר לקימו דאכלה ולקיא והלכה כרבא בכל מקום. וכן פסק הרמב"ם בפ"ו מה' אישות. ופשט דברי הירושלמי הוא כפירוש ה"פני משה" דשרפוני עשו עלי שריפה כמו שורפין על המלכים בע"ז דף י"א ואע"פ דהירושלמי נקיט בלישנא "שרפוני", מצינו כיוצא בזה (שמואל א' ל"א) ויקחו את גיית שאול ואת גויות בניו ויבואו יבשה וישרפו אותם שם, ותרגם יונתן: וקלו עליהון כמה דקלו על מלכיא, והביאו רש"י שם והוסיף כדתנן שורפין על המלכים ולא מדרכי האמורי, וכן בפירוש רד"ק שם. עכ"פ לא הוזכר כלל בדברי הק"ע והפ"מ "פשיטא שאין שורפים" וגם מלשון הירושלמי גופא דקאמר "אם אין שורפין אין נותנין" מוכח לכאורה בהיפך דליכא איסור בזה ואם שורפין נותנין.

וראיתי בס' "דעת כהן" מאת מרן הגה"צ מהרא"י קוק זצ"ל בסימן קצ"ו שהביא דברי הירושלמי הנ"ל ופירוש הק"ע והפ"מ והכריע כפירוש הק"ע וכתב וז"ל "והכונה שהאיבעיא היא אם בשטר צוואה אחת דבר שאי אפשר לקימו, בין מצד האיסור בין מצד טבע המציאות, וקשר זה עם דבר שאפשר לקימו כמתנה שנתן חצי שדה לפלוני, אם אנחנו אומרים מאחר שאי אפשר לקיים את החלק של הצוואה גם החלק השני בטל או דילמא הם דברים נפרדים ומה שאי אפשר לקיים אין מתקיים ומה שאפשר לקימו מקיימים. וע"כ אם אמר שרפוני הרי דבר אסור מצד הדין מפני שמבטל מצות קבורה ועושה כמעשה הגויים, ועבדו בי עבודה הרי הוא דבר בטל במציאות שאי אפשר לעשות עבודה במת וע"כ מבע"ל אם נתבטלה ג"כ הצוואה של המתנה. ונקט אם אין שורפין אין נותנין. משום שאם עברו ושרפוהו אע"פ שעשו איסור מ"מ קיימו התנאי והרי זה דומה למי שאמר ע"מ שתאכלי בשר חזיר, דאמרי' בכה"ג דהוי תנאי, ולא הוי בכלל מתנה עמש"כ בתורה דאפשר דאכלה ולקיא, כדקיי"ל כרבא (גיטין פ"ד א') דס"ל הכי. ומשום זה לא מזכיר בירושלמי אם אין עובדין בו עבודה אין נותנים משום שענין זה לא יצויר כלל אבל דבר של איסור הרי מצוי הוא שעברו ונענשו ומ"מ נתקיים התנאי וכו'. וכבר נקטו הראשונים דמיון של הירושלמי הזה עם הא דביצה כ"א א' בההוא דאמר להו הבו ארבע מאה זוזי לפלוני ולינסיב ברתאי, דאמר ר"פ ארבע מאה זוזי שקיל וברתי' אי בעי נסיב אי בעי לא נסיב, ועי' במאור ובמלחמות בסוגיא דביצה שם" עכ"ל.

אולם מה שפרש בדברי הירושלמי בכונת "עבדו בי" אישתמיטתי' להגאון בעל "עדת הכהן" זצ"ל במחכת"ה דברי הגמ' בחולין דף קכ"ב במשנה "וכולם שעבדו או שהילך בהן כדי עבודה טהורין חוץ מעור אדם, ובגמ' שם "אמר עולא דבר תורה עור אדם שעבדו טהור ומה טעם אמרו טמא גזירה שמא יעשה עורות אביו ואמו שטיחין וכו', וזו היא כונת הירושלמי "עבדו בי עבודה" שיעבדו את עורו לאחר מיתתו. ולכן לא הבאתי כלל את דברי הירושלמי הנ"ל כיון דמשם אין להכריע לענין בירור השאלה בנידון דידן.

ג) בקשר לשאלה ב"קול מבשר" סימן ס' בענין שמיטה ויובל העיר בת"ה על תמיהתי על דברי הסמ"ע חו"מ סי' ס"ז סק"ב דמשמע מדבריו שעבודת קרקע בשביעית אינה אסורה בזה"ל אפילו מדרבנן, וכתבתי דזהו נגד האמת, וכתב כת"ה וז"ל "והנה מצאנו ראינו דעת הרז"ה הסובר דשמיטה בזה"ל היא רק לפי מדת החסידות... יוכל הסמ"ע להסתמך על הרז"ה בענין זה". ובאמת בהמשך תשובתי הנ"ל בעמ' קנ"ה פלפלתי באריכות בביאור שיטה זו שהובאה בר"ן גיטין פרק השולח בשם יש חכמים מקילים והב"י בחו"מ הביא זאת אבל כתב שרוב הפוסקים דחו דבריהם והסכים עמהם להחמיר, והרמ"א בד"מ כתב טעם למנהג שנהגו להקל דסמכין האידנא אמקילין דס"ל דאין שמיטה נוהגת האידנא כמו שהביא הר"ן דבריהם עכ"ל, וכן בש"ע חו"מ סי' ס"ז פסק מרן המחבר דשמיטת כספים נוהגת בזה"ל בכל מקום וע"ז כתב בהגהות הרמ"א "כן היא הסכמת הפוסקים אבל י"א דאין שמיטה נוהגת בזה"ל ונראה שעליהם סמכו במדינות אלה שאין נוהגין דין שמיטה כלל בזה"ל וכו' ואין לדקדק אחריהם עכ"ל, ו"יש אומרים" אלו שבדברי הרמ"א הם הי"א שהביא הר"ן היינו הרז"ה והראב"ד. והסמ"ע ציין דבריו בסק"ב על דברי המחבר שפוסק כדעת החולקים על הרז"ה, ואיך אפשר לומר שהסמ"ע מסתמך על הרז"ה? והסמ"ע כותב בסוף דבריו "עיין בפרישה מ"ש כאן", ובפרישה שם סק"ג אחר שכתב ממש ככל דבריו שבסמ"ע (כמו שהבאתי דבריו בספרי) הוא מסיים בזה"ל "וכן דעת רוב הפוסקים שנוהג האידנא מדרבנן, ובעה"ת הביא דעת הרז"ה באריכות שכתב טעם למנהג שלי נהגו שביעית ע"ש וכתב עליו שהרמב"ם לא פסק כן ושגם הראב"ד חזר בו עכ"ל הפרישה, וזה כדעת מרן בב"י ובש"ע שאין לסמוך על הרז"ה. אי"כ דברי הסמ"ע תמוהים מאד, דהא לפי דעת רוב הפוסקים החולקים על הרז"ה גם עבודת קרקע בשביעית אסורה בזה"ל ולפי דעת הרז"ה והראב"ד גם שמיטת כספים אינה נוהגת בזה"ל. וזאת היא עיקר תמיהתי על הסמ"ע שמחלק בין שמיטת כספים לעבודת קרקע בשביעית כמ"ש בספרי עמ' קמ"ב "דלפי תירוץ הסמ"ע נמצא שעבודת קרקע בשביעית אינה אסורה אפי' מדרבנן ודוקא שמיטת כספים תקנו מדרבנן בזה"ל וזה נגד האמת", ובעמ' קמ"ג כתבתי בזה"ל "אבל עכ"פ אין שום אחד מעלה על דעתו לחלק בין שמיטת כספים לשמיטת קרקע בשביעית, והראב"ד סובר דבין שמיטת קרקע בין שמיטת כספים אינו נוהג אפילו מדרבנן וכו'".